

УДК [336.748.12:338.51](477)

Колач С. М.

Львівський національний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Досліджено способи регулювання інфляційного процесу та теорії, на яких вони базуються. Акцентується увага на суті інфляції та ефективності грошових реформ. Пропонуються шляхи подолання інфляції.

Ключові слова: інфляція, грошовий обіг, теорії інфляції, підвищення цін, реформа.

Постановка проблеми. Інфляція – багатогранний, складний процес, який чітко відображає всі основні проблеми й суперечності економіки. Найбільш очевидно вона проявляє себе в систематичному переповненні каналів грошового обігу масою надлишкових грошей, що веде до їх знецінення та додаткового перерозподілу національного доходу й національного багатства на шкоду більшості населення. Найпершою ознакою переповнення каналів грошового обігу масою надлишкових грошей та їх знецінення стало зростання цін. Воно може здійснюватися приховано чи стрімко. Друга ознака інфляційного процесу – дефіцитність на товарному ринку, спустошення ринку товарів народного споживання. Третьою ознакою посилення інфляційного процесу є знецінення грошової одиниці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Батьком інфляції» називають знаменитого шотландця Джона Ло, який жив у другій половині XVII ст. і першій половині XVIII ст., і був генеральним контролером фінансів Франції. Дж. Ло ототожнював справжнє багатство не з самими грошима, а з реальними товарами. Фундаментальну методологічну базу для аналізу інфляційних процесів заклали такі стовпи світової економічної думки, як А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Г. Касель, Дж. Локк, А. Маршалл, Дж. Мілль, І. Фішер, Д. Юм. Власне кажучи, основні теоретичні положення інфляції були сформульовані в рамках кількісної теорії грошей, інтерпретованої в різних формулюваннях. Феномен інфляції виводився зі сфери обігу і поставав у своїй грошовій формі. Дж. Мілль підкреслював, що зростання грошової маси в обігу не може мати іншого наслідку, окрім інфляції [1, с. 569]. Однак, серед українських дослідників даної проблеми необхідно відзначити О. Петрика, Ю. Половнюва, із зарубіжних дослідників ще такі, як С. Сечетті, А. Мейлер, Т. Е. Кларк, Л. Блейк тощо [2, с. 7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Інфляція виникає внаслідок загального підвищення цін на товари, спричиненого будь-якими факторами. «Будь-який період, протягом якого рівень цін підвищився... є період інфляції», – писав американський економіст Л. Клейн. Аналогічних підходів дотримувалися Б. Хансен, Е. Там, Е. Дене та ін. [3, с. 32; 35]. Проте ототожнювати інфляцію з будь-яким підвищенням цін не можна, тому що це означає відрив інфляції від паперово-грошового обігу. Підвищення цін можливе і при золотовалютному обігу, але це не допускає можливості інфляції, більше того, суперечить законам грошового обігу. Зростання цін можливе також без інфляції при зниженні вартості благородних металів, підвищенні цін монополіями, переважанні попиту над пропонуванням в силу зміни кон'юнктури ринку і при циклічних коливаннях виробництва.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є надати рекомендації щодо покращення підходів щодо

управління інфляцією в умовах макроекономічної нестабільності. Звернути увагу на неприйнятність застосування жорстких заходів адміністративного впливу під час боротьби із загальним зростанням цін, оскільки такі дії спотворюють усталену модель ринкових відносин та замість позитивного результату можуть викликати зворотний ефект.

Виклад основного матеріалу. Сталість грошей залежить від певної сукупності умов, діючих з боку виробництва (включаючи розподіл), і факторів, діючих з боку грошей.

Основними умовами з боку виробництва є:

1) стабільний характер виробництва товарів і послуг;

2) якість товарів і послуг;

3) сталість затрат виробництва;

4) підвищення ефективності суспільного виробництва, у тому числі капітальних вкладень;

5) оптимальний розподіл національного доходу на фонди споживання і нагромадження (в тому числі останнього на фонд виробничого нагромадження);

6) ефективна зовнішньоекономічна діяльність держави, зокрема збалансованість платіжного балансу;

7) відсутність цінових перекосів (особливо між цінами на промислову і сільськогосподарську продукцію);

8) ефективна політика монополізації економіки;

9) невисокий рівень воєнного виробництва;

10) відсутність дефіциту державного бюджету або його допустима норма. У більшості розвинутих країн дефіцит державного бюджету становить у середньому 3–4% ВВП. Дотації у народне господарство та на компенсаційні виплати, пов'язані із зростанням цін, не повинні перевищувати 10% загальних бюджетних витрат.

Недотримання цих умов може бути причиною інфляції, для подолання якої проводять грошові реформи. Грошові реформи – сутнісні та якісні перетворення у грошовій системі з метою її впорядкування і зміцнення.

Розрізняють такі види грошових реформ:

1) перехід від однієї грошової системи до іншої;

2) заміна знеціненої і неповноцінної монети на повноцінну, або нерозмінних грошових знаків – на розмінні;

3) зміни порядку емісії і забезпечення банкнот;

4) стабілізація валюти або окремі заходи по впорядкуванню

У трактуванні проблем інфляції окреслилися чотири основних напрями: неокласичний, кейнсіанський, соціальний і марксистський. У межах кожного з них виокремлюють течії і школи.

До неокласичного напрямку належать монетаристська теорія, концепція економіки пропозиції та раціональних очікувань. Загалом в західній економічній літературі виокремлюють до 60 причин інфляції.

Прихильники монетаризму (М. Фрідмен, Ф. Кейган та ін.) причину інфляції вбачають у надлишку грошей по відношенню до випуску продукції. Цей надлишок спричинюють порушення механізму грошового обігу, задоволення вимог профспілок про підвищення заробітної плати, скорочення кількості безробітних нижче «природного» рівня та ін. Так, за певного рівня цін збільшення маси грошей в обігу, або пропозиція грошей, перевищує потребу в них, тобто попит на гроші. Власники грошей збільшують свої поточні потреби, що зумовлює зростання сукупного грошового попиту і підвищення загального рівня цін. Це підвищення триватиме доти, поки не врівноважаться попит і пропозиція на гроші, що можливе за умов підвищення загального рівня цін. Основними засобами боротьби проти інфляції, на думку монетаристів, є державна грошово-кредитна політика, спрямована на підтримання однакових темпів зростання грошової маси в обігу, скорочення державних витрат і насамперед витрат на соціальні цілі.

Послідовники концепції раціональних очікувань стверджують, що вплив змін грошової маси на інфляцію та інші процеси (виробництво, безробіття тощо) залежить від використання інформації про такі зміни. Тому інформацію про державну стабілізаційну грошово-кредитну політику необхідно засекречувати, а зміни здійснювати раптово, оскільки поінформовані підприємці своїми діями можуть дестабілізувати діяльність держави у цій сфері.

Прихильники концепції економіки пропозиції причиною інфляції називають високі податки, бо вони уповільнюють виробництво товарів. Автори цієї концепції вважають державу основним «винуватцем» інфляції, тому що саме держава накладає податки. Водночас вони виступають проти контролювання державою грошової маси.

Кейнсіанська теорія інфляції ґрунтується на тезі про недостатність ефективного попиту. У своїй роботі «Загальна теорія відсотка зайнятості і грошей» Дж. Кейнс запроваджує термін «абсолютна інфляція», яка виникає тоді, коли зростання ефективного попиту не забезпечує збільшення випуску продукції, а реалізується у зростанні одиниці затрат, а значить і зростанні цін. Крім того, інфляція виникає, коли за умов повної зайнятості існує надлишок попиту, значною мірою зумовлений прагненням робітників підвищити заробітну плату.

Наприкінці 50-х років ХХ ст. для пояснення причин інфляції в межах кейнсіанської концепції стали використовувати «криву Філіпса» (походить від імені англійського економіста Олбана Філіпса (1914–1975), згідно з якою зростання темпів інфляції залежить від збільшення частки безробітних у загальній чисельності активного населення (чим нижча частка безробітних, тим вищі темпи інфляції)). Оскільки уряди західних країн намагаються підтримувати високий рівень зайнятості, то некейнсіанці головною причиною інфляції вважали державне регулювання рівня зайнятості, зокрема стимулювання державою надлишкового попиту на робочу силу. Проте це не підтвердилось практикою капіталістичної дійсності в 70-х – на початку 80-х років ХХ ст., коли у розвинутих країнах відбувалась стагфляція – прискорення темпів інфляції за умов зростання безробіття. Тоді у межах кейнсіанської теорії інфляції виникають концепції інфляції попиту і інфляції затрат виробництва. Інфляція попиту, на думку американ-

ських вчених У. Баумоха та А. Бліндера, зумовлена збільшенням сукупного попиту на товари і послуги, а ріст попиту, як правило, пов'язаний з державними витратами, зокрема витратами на соціальні цілі (розвиток освіти, охорони здоров'я тощо), а також з ростом державного сектору.

Головну причину підвищення цін автори концепції інфляції затрат виробництва (американські вчені У. Торн, Е. Чемберлін, англійський економіст А. Пігу та ін.) вбачають у підвищенні заробітної плати працівників, що, у свою чергу, призводить до збільшення затрат виробництва, які перекладаються на споживачів у вигляді підвищення цін. Зростання заробітної плати ці вчені пояснюють діями профспілок, які є монополістами робочої сили. Таке зростання, на їх думку, – найважливіший важіль, що впливає на систему «затрати виробництва – ціни». Критерієм обґрунтованості теорії є співвідношення між заробітною платою і продуктивністю праці, зокрема випереджає зростання номінальної заробітної плати щодо продуктивності праці. Внаслідок дії такого спіралевидного механізму навіть незначне підвищення заробітної плати зумовлює 2-3-кратне зростання цін на товари і послуги. Насправді збільшення номінальної заробітної плати може бути повністю нейтралізоване зростанням цін на товари широкого вжитку, внаслідок чого реальна заробітна плата навіть понизиться. Крім того, ціни на предмети праці, амортизаційні відрахування можуть зростати швидше, ніж заробітна плата, що також робить сумнівною основну тезу концепції. У певні періоди зростання реальної заробітної плати супроводжувалося зниженням цін. Така ситуація виникала у США наприкінці ХІХ ст.

Соціальна концепція інфляції значною мірою збігається з концепцією інфляції затрат виробництва. Різниця між ними полягає у тому, що в першому разі йдеться про макроекономічний рівень дії профспілок, у другому – про мікроекономічний. Крім того, соціальна теорія інфляції, зіставляючи силу профспілок і корпорацій, віддає перевагу величезній монопольній силі профспілок, яка дає їм змогу наполягати на надмірній заробітній платі, що й призводить до посилення інфляційних процесів.

За марксистською теорією інфляцію не слід ототожнювати з підвищенням цін. Її глибинні причини з вкорінені в загостренні суперечностей процесу виробництва і розподілу, формами вияву яких є суперечності сфери обігу. Інфляція зумовлена порушенням законів грошового обігу, виконуваних грошима функцій, а за умов капіталістичного способу виробництва – ще й особливостями циклічного розвитку економіки, дією закону його нерівномірності. Крім цих узагальнюючих причин, у певному історичному періоді в різних країнах існують додаткові фактори інфляції, кількість яких зростає залежно від ускладнення економічної системи. (Так, за золотого стандарту (точніше золотого монометалізму) інфляційні процеси мали місце лише під час війн.)

Пояснюючи причини інфляції за сучасних умов, неокласична, кейнсіанська та соціальна концепції ігнорують дію таких важливих факторів, як практика монопольного ціноутворення та частка військових затрат у структурі державних. Роль підвищення зарплати в розгортанні інфляційних процесів охарактеризована спрощено й однолінійно (збільшення заробітної плати нібито призводить до автоматичного зростання цін). Насправді підвищення заробітної плати зумовлює

передусім зниження прибутку підприємців. Щоб його компенсувати, вони збільшують ціни на товари і послуги. Особлива ситуація склалася в Україні: частка заробітної плати у структурі затрат становить всього 7-8%, тому зростання заробітної плати або зовсім не позначиться на цінах (зменшиться прибуток багатьох підприємств-монополістів), або спричинить їх мінімальне збільшення. Деякі представники вищих урядових структур України апелюють до аргументів прихильників концепції інфляції затрат виробництва, щоб уникнути відповідальності за нераціональну політику щодо заробітної плати і цін.

Сучасній інфляції властивий ряд характерних особливостей: якщо раніше інфляція носила локальний характер, то зараз – повсюдний і всеосяжний; якщо раніше вона охоплювала певний період, тобто мала періодичний характер, то нині є хронічною. Сучасна інфляція знаходиться під впливом багатьох чинників. Розрізняють монетарні та немонетарні фактори інфляції у сучасній ринковій економіці. На думку економістів-практиків: інфляція спричиняється здебільшого факторами монетарної політики та має моністичний характер, тобто обумовлюється єдиною причиною. Багатофакторні концепції інфляції, як правило, не мають єдиної методологічної основи і зазвичай ґрунтуються на різноманітних припущеннях.

Єдиної думки щодо припустимого рівня інфляції у наукових колах немає. Оптимальною, на думку Дж. М. Кейнса, є інфляція у межах 3%; А. Гоша і С. Філіпса – 2,5%; М. Сарела – 8%. Нульова інфляція за гіпотезою С. Фішера, Р. Сахаї та К. Вега, сприяє сталому економічному розвитку [1, с. 34].

Сьогодні жодна з розвинутих країн не робить заяв щодо досягнення в найближчий час нульового рівня інфляції. Більшість центральних банків, у тому числі Європейський центральний банк, Банк Англії, Національний банк Швейцарії, стабільним вважає рівень інфляції, за якого подорожання товарів споживання не перевищує 2-3% [1, с. 35]. Отже, оптимальний рівень інфляції є індивідуальним для тієї чи іншої країни і залежить від конкретної ситуації та умов, що склалися в її економіці.

Висновки і пропозиції. Сьогодні встановлено незаперечний факт, що інфляція не є безмежною. Вона має зовні і внутрішні межі, які й намагаються виміряти і встановити економісти як орієнтири для її таргентування, хоча межа будь-якої інфляції визначається невідповідністю для емітента випускати в обіг нові кредитні гроші.

Зовнішня межа інфляції встановлюється, як правило, у законодавчому порядку. В Україні зовнішня межа інфляції встановлюється рішенням Ради Національного банку України у вигляді прогнозного індексу споживчих цін на наступний рік на підставі аналізу розвитку економіки країни та грошово-кредитної сфери в поточному році. Внутрішні межі інфляції в країні визначаються тим ризиком, який готові взяти на себе банки при кредитуванні. Внутрішні межі інфляції – це межі безготівкової емісії банків, яка вимірюється величиною грошового мультиплікатора.

В умовах обмеження інфляції інтереси виживання (повнення потреби в обігових коштах) мають бути вище інтересів поточного особистого споживання. Сьогодні можна направити більше прибутку на особисте споживання, а завтра його не буде зовсім, бо виробництво припиниться у зв'язку з нестачею обігових коштів, а банк не ви-

дасть кредитів з причини малої ймовірності його повернення.

В умовах пікових темпів інфляції доцільною є рестрикційна політика – політика стримування. Її характерні риси: скорочення витрат бюджету та позичкового процента, стримування експорту і грошової емісії, підвищення податкових ставок. У кінцевому результаті, зазначені заходи дають скорочення сукупного попиту.

Необхідно звернути увагу на те, що суттєво поліпшити ситуацію можна лише за умов комплексного впровадження заходів антиінфляційного регулювання. Адже економіку будь-якої країни слід розглядати як систему, організм з обмеженою кількістю прямих та опосередкованих зв'язків. Механізм дії інфляційних факторів залежить від співвідношення багатьох економічних процесів – внутрішніх і зовнішніх. Він неоднорідний на часовому проміжку становлення ринкової економіки в Україні. Також неоднакова активність конкретних інфляційних факторів. Це обумовлено тим, що інфляція – це, передусім, динамічний процес. У більшості випадків ті негативні процеси, які проглядаються на рівні макроекономіки, є наслідком значних деформацій внутрішніх економічних процесів, як макроекономічних, так і мікроекономічних.

Саме тому без системного підходу, без комплексного оздоровлення фінансової ситуації, що мають бути узгоджені з конкретними національними особливостями, конкретними змінами процесів у кожній ланці економічної системи країни, їх розвитком протягом постійного перебігу часу. Інакше, якщо засоби щодо оздоровлення економічної ситуації використовуються частково, то результат буде також тимчасовий.

Заходи по оздоровленню фінансової ситуації в Україні можуть дати позитивні результати лише за умов початкового, обов'язкового і суттєвого оздоровлення фінансів, базової ланки економіки – фінанси підприємств та організацій, ефективного стимулювання ділової активності та підприємництва, продукуючого процесу.

Оздоровлення та стабілізація фінансової та грошової системи в Україні надасть змогу зупинити негативні процеси в економіці – падіння рівня виробництва, знецінення грошей, дефіцит держбюджету – та забезпечити передумови для подальшого економічного росту.

Країни, що рідше пішли шляхом ринкових перетворень, частково вже мають певні позитивні результати, які відображуються, передусім, у стримуванні інфляційних процесів, зростанні обсягів виробництва, підвищенні рівня життя населення. Безперечно, що й Україна, маючи значний економічний потенціал, не лише стабілізує фінансову ситуацію в країні, але й забезпечить умови “керованості” інфляційним факторами, що надасть їй змогу зайняти належне місце серед інших економічно та соціально розвинутих країн Європи.

Таким чином, управління інфляцією є найважливішою проблемою грошово-кредитної і загалом економічної політики. Необхідно враховувати при цьому багатоскладовий, багатофакторний характер інфляції. В її основі лежать не тільки монетарні, але і інші чинники. При всій значущості скорочення державних витрат, поступового стиснення грошової емісії потрібне проведення широкого комплексу антиінфляційних заходів. Серед них – стабілізація і стимулювання виробництва, вдосконалення податкової системи, створення

ринкової інфраструктури, підвищення відповідальності підприємств за результати господарської діяльності, зміна обмінного курсу грошової одиниці, проведення певних заходів з регулювання

цін і прибутків. Нормалізація грошового обігу і протидія інфляції вимагають вивірених, гнучких рішень, що настирливо і цілеспрямовано повинні вводитись в життя.

Список літератури:

1. Милль Дж. С. Основы политической экономии с некоторыми приложениями к социальной философии / Дж. С. Милль ; перевод с англ. В. Б. Боброва : [под. ред. И. В. Филатова]. – М. : Эксмо, 2007. – 1038 с.
2. Кораблін С. Інфляція – 2008: у полоні стереотипів // Дзеркало тижня. – 2008. – №13 (692). – 5-11 квітня.
3. Рябініна Л. До проблем розвитку теорії сучасних грошей / Л. Рябініна // Вісник Національного Банку України. – 2008. – № 7. – С. 32-35.
4. Фишер И. Покупательная сила денег / И. Фишер. – М. : Дело, 2001. – 319 с.
5. Хаберлер Г. Процветание и депрессия: теоретический анализ циклических колебаний / Г. Хаберлер ; перевод с англ. О. Г. Клесмент. – Челябинск: Социум, 2005. – 474 с.

Колач С. М.

Львовский национальный аграрный университет

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНФЛЯЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Резюме

Исследовано способы регулирования инфляционного процесса и теории, на которых они обосновываются. Акцентируется внимание на сущности инфляции и эффективности денежных реформ. Предлагается пути преодоления инфляции.

Ключевые слова: инфляция, денежный оборот, теории инфляции, повышение цен, реформа.

Kolach S. M.

Lviv national agrarian university

THEORETICAL ASPECTS OF ADJUSTING OF INFLATIONARY PROCESSES

Summary

The methods of adjusting of inflationary process and theory are investigational on that they are based. Attention is accented on essence of inflation and efficiency of money reforms. The ways of overcoming of inflation are offered.

Key words: inflation, turnover, theories of inflation, price increase, reform.